

OSMANİYE/DÜZİÇİ'NDE DÜNDEN BUGÜNE YAYLACILIK VE VARSAK TÜRKMENLERİNİN YAYLA GÖÇÜ

MIGRATION OF VARSAK TURKMENS TO THE HIGHLANDS AND MIGRATION IN OSMANİYE/DÜZİÇİ FROM PAST TO PRESENT

Yrd.Doç.Dr.Refiye Şenesen
Çukurova Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Osmaniye civarındaki Yörüklerin eski güzergâhlarından birisi de Düziçi ilçesidir. Düziçi, Düldül Dağı eteklerine kurulmuş, bitki örtüsünün ve sularının zenginliği ile dikkati çeken bir ilçedir. Yörede iskân edilen Varsak Türkmenleri, bugün de yayla göçünü yapmakta ve yaylacılık geleneklerini yaşatmaktadır.

Araştırmada, Osmaniye ili Düziçi ilçesindeki yaylacılık ve yayla gelenekleri ile ilçede yerleşik durumda bulunan Varsak Türkmenlerinin yayla göçü ve yayla gelenekleri tespit edilerek değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Osmaniye, Düziçi, konar-göçer, Varsak, yayla göçü.

ABSTRACT

Düziçi district is one of the oldest routes of the nomads from Osmaniye province. It is located on the hillside of Mount Düldül, and known for rich flora and freshwater springs. Varsak Turkmens, who were settled in the region, continues seasonal migration to the highlands and keeps nomadic living traditions.

In the study, the nomadic and highland life and customs of Varsak Turkmens as well as general nomadic culture of the district are determined and assessed.

Key Words: Osmaniye, Düziçi, nomad, Varsak, highland migration.

Giriş

Anadolu göçer kültürü, hayvancılığa dayalı bir ekonominin belirlediği, “konar-göçer”, “yarı göçer” ve “yaylacı” toplulukların geleneksel yaşama biçimidir. Konar-göçerlik, ülkemizde sayıları ve toplam nüfusları hakkında hiçbir zaman kesin bilgilere sahip olmadığımız, günümüzde varlıkları gittikçe azalan, toprağa ve sabit bir konuta bağlı olmadan sürekli çadır hayatı yaşayan, üyeleri arasında akrabalık bağları olan, tek geçim kaynağını hayvancılığın oluşturduğu, göçer ya da konar-göçer olarak nitelenen toplulukların yaşama biçimidir.

Anadolu göçer kültürünün dayandığı tarihi temel, Orta Asya Türk göçerliğidir. Araştırmacılar Yörük ve Türkmenlerin Orta Asya kökenli olduğunu ve bunların Orta Asya'dan geldiklerini belirtmişlerdir. Bu grupların Orta Asya'daki Türk soyunun devamı olduğu farklı şekillerde ifade edilmiştir (Doğan, 2007, s. 136). Geçmişte, Orta

Asya bozkırlarında yaşayan Türk topluluklarının yaşama biçimi, coğrafi çevre gerçeği, hayvancılığa bağlı ekonominin belirlediği bir göçerliğe dayanıyordu (Kutlu, 1992, s. 60). Göçerlik, hayvan beslemenin gereklerinden birisiydi ve medeniyet seviyesiyle ilgili değil, doğal şartlarla yakından ilgiliydi (Eröz, 1996, s. 217).

Konar-göçerler, Osmanlı döneminde daha çok “Türkmen” veya “Yörük” adlarıyla bilinmektedir. Yörük, Anadolu ve Rumeli’de göçebe hayatı yaşayanlara verilen addır (İA. C13, 1986, s. 431). Yörük kelimesinin ne anlama geldiği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: “Çok ve çabuk yürüyen, iyi yol alan, eskiden yeniçeriye katılan yaya asker (TS, 1998, s. 2484); geçimini hayvancılık yaparak sağlayan göçebe Türkmen (ML, C.12, 1973, s. 829); Anadolu ve Rumeli’de hayvancılıkla uğraşan göçebe Türkmenler (AB, C.22, 1990, s. 441)”. Mehmet Eröz, Yörük kelimesinin Türkmen kelimesinin yerini tuttuğunu belirtir. Türkmen’in boy, şube ismi olmaktan başka ekonomik ve sosyal bir hayat tarzını da ifade ettiğini belirten Eröz, tarihi kaynaklarda bu iki kelimenin çoğu zaman eş anlamlı olarak birlikte kullanıldığını kaydeder (Eröz, 1966, s. 121).

Yukarıda belirtildiği gibi, Yörük tabirinin göçebe anlamında olmak üzere 14. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığı veya kullanılmaya başladığı söylenebilir. Bunun yanında Yörük sözünün şimdiki anlamda göçebe olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Doğan – Doğan, 2005, s. 4). Ancak Anadolu’daki Türkmenlerin hayat tarzlarını göçebe olarak tanımlamak doğru ve yeterli bir ifade olmamaktadır. Çünkü Türkmenler, yaylak ve kışlak arasında belirli zamanlarda gidip gelmekte ve hayvan beslemektedirler. Diğer taraftan ise kışlaklarında ziraatla uğraşmaktadırlar. Yani bu hayat, göçebelik ile yerleşik hayat arasında bir ara yaşam tarzıdır. Bu nedenle aşiretlerin hayat tarzlarını, konar-göçer olarak tanımlamak en doğrusu olmaktadır. Nitekim belgelerde de bu tabir kullanılmamıştır. Osmanlı kaynaklarında geçen konar-göçer tabirini bu çerçevede değerlendirmek gereklidir (Sakin, 2006, s. 70). Çukurova bölgesinde Tarsus Varsakları’nı konu ettiği çalışmasında A. Sinan Bilgili, konar-göçer kavramını, yaylak-kışlak ile özdeşleştirmiştir (Bilgili, 2000, s. 20). Aynı kullanımı M. İnbaşı’nın da vurguladığını görürüz (İnbaşı, 2000, s. 145-146). Ş. Çelik de konar-göçer hayat tarzını benimsemiş topluluklar ile Yörük olarak adlandırılan grupları aynı kabul eder (Çelik, 2000, s. 85). Ü. Bulduk gibi bazı tarihçi akademisyenler, hem göçer hem de konar-göçer ifadelerini birlikte kullanırlar (Bulduk, 2000, s.71-85).

A. Yılmaz ve C. Telci de birlikte kaleme aldıkları makalede, Türklerin yerleşiklik öncesi hayat tarzlarının göçerlik ya da göçer-konarlık kavramı içinde değerlendirilmesi gerektiğini, bilimsel çalışmalarda, göç eden Türk boyları için kullanılan göçebe teriminin kullanılmasının terminolojik bir takım eksiklikler hatta yanlışlıklar içerdiğini vurgularlar (Yılmaz, Telci, 2010, s. 26).

Yörüklük Türkmen aşiret hayatının sadece davar sürülerini otlamakla geçinen ve daha iptidai bir yaşam şekli içinde olanlarıdır. Yarı göçerlik yerleşik düzende (köylerde) ekonomilerinin temelini göçer hayvancılığın oluşturduğu, göçerlikle

yerleşiklik arasında bir ara tip olarak beliren köy-yayla hayatını, yarı göçer nitelikleri ağır basan biçimlerde sürdüren toplulukların yaşama biçimidir. Yaylacılık ise, ziraatın yanı sıra hayvancılık yapan, yaz aylarında hayvanlarıyla birlikte yaylalara çıkan dağ, orman ve ova köylülerinin ekonomik faaliyetidir. Yaylacılık olarak nitelenen bu yaşama biçimi, göçer hayvancılığın ülkemizde sürdürülen en son evresi, en yaygın tipidir (Kutlu, 1992, s. 58).

Genellikle hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Türk aşiretlerinin göçer hayat tarzına sahip oldukları bilinmektedir. Bu insanlar senenin her mevsiminde hayvanlarını daha rahat barındırabilecek uygun coğrafi bölgelerde yaşamak zorundaydılar. Bu nedenle hayvancılıkla uğraşan Türk aşiretleri geniş meralar, otlaklara ihtiyaç duymuşlardır. Prof. Dr. Sait Doğan'ın Yörükler konusunda kayda değer çalışmalar yapan Naci Kum'dan aktardığı bilgilere göre, göçer Türkmenlerin tarih boyunca gösterdiği hareketliliğin dört nedeni vardır. Bunlardan birincisi, göçer Türkmenlerin Danişmentliler, Selçuklular ve Osmanlılarla beraber fetihlere katılma zorunluluğunun oluşudur. İkinci neden olarak otlağı bol ve yaylağı elverişli yeni yurtlar edinme arzularının oluşu, üçüncü neden olarak Türk hükümetleri tarafından yeni zapt edilen yabancı ülkelerdeki halkı Türkmenleştirmek ve az da olsa nüfusu takviye etmek için hükümetler tarafından zorla iskâna tabi tutulmaları ve göçerlerin iskân yerlerini beğenmeyip sürekli yer değiştirmeleri ve dördüncü olarak da serbest yaşamaya alışmış olan aşiretlerin herhangi bir hükümet baskısına, vergisine, askerliğine katılmak istemeyerek bir çadır, birkaç deve yükü ve sürülerden oluşan, her zaman göçe hazır, hareketli, mal ve eşyasını bir anda toparlayıp kendilerine daha güvenli ve rahat bir yer aramaları gösterilmiştir (Doğan, 2007, s.140).

Konar-göçer hayat yaşayanların en önemli özelliği, mevsimden mevsime geniş koyun sürüleriyle göç etmiş olmalarıdır. Bu göç, uluorta bir gezicilikten ziyade, hayvanların otlatılmasıyla doğrudan bağlantılı olan bir göçtür. Bunlar, kışlak yerlerinde ekincilik, yaylaklarda ise daha çok hayvancılıkla uğraşmaktadırlar (Sümer, 1980, s.192; Şahin, 1998, s. 146).

Geçmişte genellikle hayvan yetiştiriciliğiyle uğraşan konar-göçerler, yerleşik toplumun ayrılmaz bir parçasını oluşturuyor, Osmanlı toplumsal hayatının devamı için vazgeçilmez birtakım fonksiyonları icra ediyorlardı. Temel besin maddelerinden birisi olan etin yanı sıra, kent sanayiine yün ve deri gibi temel hammaddeleri temin eden hayvancılık, sanayi öncesi dünya ekonomisinde hayati bir öneme sahipti (Sakin, 2006, s. 71).

Bunların hayatlarının en mühim unsurlarından başta geleni çadır idi. Çadır, bu hayat tarzının en karakteristik göstergesidir. Yurt yahut ev denilen çadırlar, yaşam tarzlarının hareketliliğine uygun olacak şekilde, çabuk kurulup çabuk kaldırılacak cinsten olmaktaydı. Türkmen ve Yörüklerde genellikle üç tür çadır vardı: a) keçi kılından el dokuması kara çadırlar b) pamuktan veya keçeden yapılmış müdevver/derimevi çadırlar c) koyun kılından dövülerek yapılan keçi çadırlar ki bunlara

alaçık veya alaycık denirdi (Sakin, 2006, s. 70). Hayatlarında önem arz eden diğer unsurlar, eşyalarını nakletmekte kullandıkları at ve deve gibi binek hayvanlardır. Oymak halkı gömleğinden çuvalına kadar her şeyini kendileri dokur; aşiret çerçevesinde kendi kendine yeten bir hayat sürdürürlerdi (Sakin, 2006, s. 71).

Konar-göçer hayat tarzının bir diğer önemli özelliği, bu göçlere genellikle bütün aile fertlerinin katılmış olmasıydı. Ancak bu durum, konar-göçerlerin “tam göçer”, “yarı göçer” ve “tam yerleşik” bir durumda olmasıyla yakından ilgiliydi. Tam göçer hayat tarzı yaşayanlar, bütün aile fertleriyle göçe katılırlardı. Bunların yaylak-kışlak mahalleri arasında oldukça uzun mesafeler bulunurdu. “Yarı göçer” ve “tam yerleşik” hayat tarzı yaşayanlar için böyle bir durum söz konusu değildi. Onların bu hayat tarzına sahip olmalarında, şüphesiz buldukları bölgenin coğrafi şartlarının önemli bir rolü vardı. Nitekim Batı Anadolu’nun coğrafi şartları, erken dönemlerden itibaren pek çok konar-göçer grubun “yarı-göçer” veya “tam yerleşik” bir hale gelmelerinde oldukça etkili olmuştur (Şahin,1998, s. 147).

Osmanlı ülkesinde yaşayan konar-göçerlerin yaşam tarzı, temeli nüfusu toprağa bağlayıp, toprak gelirinin artırılmasına dayanan Osmanlı toprak düzenine uygun değildi. Bu nedenle Osmanlılar, bu nüfustan daha değişik alanlarda yararlanmışlardı. I. Bayezid’den itibaren, fethedilen Rumeli topraklarına nakledilen konar-göçerler buraların devlete bağlanmasında önemli rol oynamışlardır. İlk dönem kanun metinlerinde bunlardan söz edilmezken sonradan kendileri için nizamnâmeler çıkarılmış, Kanuni devrinde ise bunlar için özel olarak “Yörük Kanunnâmeleri” yapılmıştır. Yine kuruluş ve yükseliş döneminde Osmanlılar bu nüfusu denetim altında tutmayı ve bunlardan arazi vergisi ve ağnam (koyun ve keçi vergisi) almayı başarmıştı. Ayrıca, madenlerin korunması, çıkarılması ve taşınması, ordunun nakliye işi ve iç ayaklanmaların bastırılması gibi bazı hizmetlerin görülmesinde de bu nüfus kullanılmış, konar-göçerler 1683’ten sonra belli kurullarla orduya da alınmıştı (Babuş, 2006, s.30).

17. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı’nın sosyal ve askeri yapısının bozulması sonucunda çeşitli bölgelerde Celâli isyanları çıkmış ve yerleşik halkın sıkıntısı artmıştır. Celâliler döneminde isyancılarla konar-göçer aşiretlerin hareketleri birbirine karışmıştır. 18. yüzyıl iskân siyasetinde Celâli isyanlarının etkisi daha da artmıştır. Devletin köylerde aldığı önlemler fayda vermeyince halk, Celâli unsurlarının ulaşamayacağı yerlerde kurulan yerleşim birimlerinde iskân edilmek istenmiştir. Fakat aşiretlerin alışık olmadıkları yeni yaşam biçimine uyum sağlayamamaları, bu iskân siyasetinin uygulanmasını güçleştirmiştir (Babuş, 2006, s. 32-33).

1865 tarihinde konar-göçer aşiretlere yönelik bir genel af çıkarılmış ve o zaman kadar iskân edilemeyen Güneydoğu ve Çukurova’daki aşiretlerin iskânı işi ele alınmıştır. Bu iş için “ Fırka- i İslâhiye “ adında geniş bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyona aşiretleri iskân etme görevi verilmiştir. Fırka-i İslâhiye gerek ikna, gerekse

zorlama yoluyla 26 kadar aşiretin iskânını sağlamıştır. Aşiretlerin yerleştirilmesiyle oluşan yeni köyler ve kasabalardan o dönemde bazı yeni idari birimler de oluşturulmuş ve bu yerleşim birimlerine ıslâh olayına uygun olarak İslâhiye, Hamidiye gibi isimler verilmiştir (Babuş, 2006, s. 35). Ancak bu iskânlarla hedeflenenler uzun vadede pek de sonuç vermemiştir. İskân politikalarının genellikle amacına ulaşmayışının belli başlı nedenleri olarak coğrafi alanların iyi seçilmeyişi, göçerlerin hayat tarzlarına uygun yerlerin verilmeyişi, ziraat için verilen toprakların verimsiz oluşu, genellikle devşirme yöneticilerin göçerleri anlayamaması gibi nedenler gösterilmektedir (Doğan, 2007, s. 142).

Bu konuda dikkati çeken önemli bir nokta da yapılan çeşitli araştırmalarda göçer nüfusun artış hızının yerleşik nüfustan daha yüksek olmasına rağmen, giderek göçer nüfusun aleyhine bir azalma olmasıdır. 16. yüzyılın başlarında Osmanlı kaynaklarında göçer nüfus toplam nüfusun ancak % 15'ini oluşturmaktaydı. Aynı yüzyılda Batı Anadolu'da 77 bin göçer nüfusa karşılık 397 bin yerleşik nüfusun bulunduğu kaydedilmiştir (Doğan-Doğan, 2005, s. 7). Ülkemizde hala göçer hayat tarzını sürdüren Yörüklerin tamamını kapsayan herhangi bir sağlıklı ve kesin bilginin elimizde olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte bazı kaynaklarda tahmini rakamlara rastlanmıştır. Göçerlerin sayıları konusunda 1965'lerde Türkiye'de 7-8 bin civarında çadır ve yaklaşık 15-20 bin ailenin bulunduğu, bunun yine tahmini olarak 100 bin nüfus oluşturduğu kaydedilmiştir (Doğan, 2007, s. 143).

Bu genel çerçevede içinde göçerler, Osmanlı toplumunun özellikle Anadolu'da önemli bir unsurunu meydana getirmektedirler. Ancak böylesi önemli bir konuda araştırmaların yeterli olduğunu söylemek güçtür. Bunun en önemli sebebi olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, Osmanlı sosyal tarihi ile ilgili konuların çok fazla popüler olmaması ve araştırmacıların göçerler ve göçerlik ile ilgili konulardan ziyade askeri, siyasi ve idari konular üzerine daha fazla eğilmiş olmaları gösterilebilir. Ancak yine de bu yıllarda göçerlerle ilgili bazı Osmanlı arşiv belgelerinin ham malzeme olarak yayımlandığı dikkati çekmektedir. Bu belgeleri yayımlayanların öncülleri olarak önce Ahmet Refik Altınay'ı, sonra ise Kamil Su ve İbrahim Gökçen'i anmak gerekir. Bunlardan Altınay, göçerlerle ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki Mühimme Defterlerinden; Su, Balıkesir Şer'iyye sicillerinden ve Gökçen ise Manisa Şer'iyye sicillerinden seçtikleri bazı belgeleri yayımlamışlardır (Egawa, Şahin, 2007, s. 18).

Arşiv belgelerinin yayımı yanında Cumhuriyetin ilk yıllarında göçerlerle ilgili sayıları çok fazla olmayan bazı sosyolojik, antropolojik ve folklorik çalışmaların yapıldığı ve dolaylı da olsa konar-göçerlerin sözlü tarihlerinin derlenmesi yoluna gidildiği söylenebilir. Bu çalışmaları yapanlar arasında öncelikle Ali Rıza Yalman (Yalgın)'ın adı zikredilmelidir. Yalman, o günün zor şartları altında yaptığı çalışmada, Anadolu'nun güneyindeki geniş bir coğrafyada yaşayan Elbeyli ve Beydili gibi göçer gruplar başta olmak üzere pek çok göçer grubunun hayat tarzı, sosyal yapısı, çadırları ve ekonomik faaliyetleri ile sözlü edebiyatlarını derlemiştir (Yalman, 1977). Yalman'dan sonra Kemal Güngör'ün Niğde, Adana, Mersin ve Denizli, Hikmet Şölen'in ise Aydın

bölgesindeki Yörükler üzerine çalışmalar yaptığı görülmektedir (Egawa, Şahin, 2007, s.19).

1950’li yıllardan sonra yol ve araçların artması, tarım topraklarının meralar aleyhine çoğalması ve orman kanunu hükümlerinin sertleştirilmesi, göçerliği çekilmez hale getirmiş ve birçok Yörük aşireti, kışlak olarak kullandıkları bölgelere yerleşmişlerdir. Alışık oldukları hayattan kopamadıkları için de ilkbahardan sonbahara kadar az sayıda hayvanla yaylaya geçmeye başlamışlardır. Pamukçuluk, sebzeçilik ve seracılık gibi yeni tarım tür ve teknikleri ile, hayvancılığı bırakıp giderek toprağa bağlanan Yörükler, her yıl yaz aylarında dinlenmek için bir-iki ay da olsa yaylaya çıkmaktadırlar (Bakır, 1991, s. 18).

Konar-göçer grupların “yarı-göçer” veya “tam yerleşik” bir duruma geçmesi, şüphesiz onların geleneksel hayat tarzlarının önemli ölçüde unutulmasına ve ortadan kalkmasına neden olmuştur. Ancak bu hayat izlerini günümüze kadar koruyan ve yaşatan bölgelerin de olduğu belirtilmelidir. Çukurova Türkmenleri konar-göçer yaşama biçiminden toprağa bağlı yaşama biçimine en son geçen topluluklardandır. Bunların büyük bir bölümü bugün köylerde yaşasalar da hayatlarının bir bölümünü konar-göçer olarak geçirmişler ve eski konar-göçer aile büyüklerinin bu kültürüyle beslenmişlerdir (Artun, 2008, s. 10).

Hayvancılığa bağlı eski yaşama biçimleriyle, göçer, yarı göçer ve yaylacı olarak niteleyebileceğimiz göçer toplulukların yaşadığı bu alanlardan birisi de Osmaniye ili Düziçi ilçesidir. Bu bölge, Yörüklerin eskiden beri yayla güzergâhlarından birisi olmuştur. Bu çalışmada, Osmaniye ili Düziçi ilçesinde dünden bugüne yaylacılık ve yaylaya göç konusu, Düziçi genelinde ve özellikle Varsak Türkmenleri örneğinden hareketle incelenecektir. Araştırma evrenini Osmaniye’nin Düziçi İlçesindeki Varsak yerleşim yerlerinden Karacaoğlan/Varsak, Yukarı Hacılar mahallesi, Kurtbeyoğlu mahallesi, Karagedik köyü, Haruniye Merkez mahallesi, Karacaören köyü, Söğütlüöl mahallesi, Pirsultanlı köyü, Gökçayır köyü, Hürriyet mahallesi oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde, ilgili yerleşim birimlerine gidilmiş (2000 yılı) ve konuyu bilen, yaylacılığı yaşamış kaynak kişiler tercih edilmiştir. Kaynak kişilerin verdikleri bilgiler, alan araştırması tekniklerinden görüşme ve gözlem yoluyla derlenmiştir. Daha önce hazırlanan görüşme formundaki sorular, odaklandığı konulara göre şu başlıklar altında toplanabilir: Yaylaya çıkış amacı, göç zamanı, göç hazırlığı, göç sırası ve göç yolları, yurt tutma, yaylada sosyal hayat ve yayla şenlikleri. Bu çalışma betimleyici bir çalışma olduğu için, bir durum tespiti yapmak üzere hazırlanmıştır.

1. Osmaniye / Düziçi’nde Dünden Bugüne Yaylacılık ve Yayla Gelenekleri

1.1. Osmaniye / Düziçi’nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi

Düziçi konum olarak, Osmaniye'nin doğusunda, Amanos Dağları'nın uzantısı olan Gavur Dağı, Dumanlı ve Düldül Dağları'nın eteklerinde kurulmuş bir merkezdir. İlçenin batısında Karagedik Tepeleri ve Aslantaş Baraj Gölü'nün bir kısmı yer almaktadır. Düziçi aynı zamanda Aslantaş Barajı'nın geri kalan bir kısmının ve yapımı yeni tamamlanan Berke Barajı'nın güneyinde bulunmaktadır. İlçenin güneyinde ise Kanlıgeçit ve Hamus Çayı yer almaktadır.

1930'lu yıllarda Düziçi yöresi, Bahçe (Adana) ilçesine ait Haruniye bucağına bağlı dokuz köy ve daha küçük yerleşim bölgelerinden oluşmaktaydı. 1954 yılında Hacılar, 1957 yılında ise Haruniye belediye olmuştur. Bu iki belediye 29.11.1983 tarihinde birleşmiş ve Düziçi adını alarak Adana'ya bağlı bir ilçe olmuştur. Osmaniye'nin 1998 yılında il olmasından sonra Düziçi, Osmaniye'nin ilçesi olmuştur (www.duzici.gov.tr).

Geçmişte Yörükler, Anadolu'da genellikle Orta, Güney ve Batı Anadolu'da yoğun bir şekilde görülmektedirler. Anadolu'da Sivas, Ankara, Bolu, Kastamonu, Balıkesir, Manisa, Kütahya, Afyon, Uşak, İzmir, Aydın, Antalya, Konya, Adana, Hatay, Gaziantep ve Maraş illerinin bulunduğu geniş bir sahaya yayılan Yörükler, değişik adlarla anılmışlardır (İ.A., C.13, 1986, s. 431). Konar-göçerlerin Toroslar'daki yerleşim alanları, Orta Anadolu steplerinin güney sınır boyu ile Çukurova ve Göller bölgesidir (Şahin, 1998, s. 146).

Düziçi'nde, 16. yüzyıldan 17. yüzyılın ilk yarısına kadar, Türkmen aşiretleri iskân edilmiştir. Yöreye bilinen ilk göçler, Ermenilerin Kilikya bölgesine gelişiyle ilgilidir. I. Alaaddin Keykubat zamanındaki diğer göç dalgasında ise Oğuz boylarından Avşar, Çavuldur, Peçenek, Kızık ve Karkın gibi boylar buraya gelip yurt edinmişlerdir. (Düziçi Yıllığı 1993, s. 34).

16. Yüzyılın başlarına ait kayıtlarda Çukurova bölgesindeki Yörüklerin en yoğun olarak yaşadıkları yerlerin başında Tarsus, Adana ve Kadırlı gelmekteydi. Bu bölge, Üç-oklar tarafından fethedilmiş ve daha sonra da onlara bağlı oymaklarca iskân edilmişti. Burada yerleşik hayata geçen Üç-oklar, kısmen boy teşkilatlarını da kaybetmişlerdi. Bölgenin fethinde mühim rolleri olan Yüreğir ile Kınıkların XVI. yüzyılda sadece yerleştikleri yerlere vermiş oldukları isimle kalmıştı. Diğer taraftan Kara-isalu, Kusun, Koş-temür, Ulaş, Gökçelü ve Elvan boyları ise henüz tamamıyla çözülmeyerek oymak teşkilatlarını muhafaza etmekteydiler. Tarsus ve yöresinde ise Varsak Türkmenleri yaşamaktaydılar (Sakin, 2006, s. 66).

Varsaklar; Güney Anadolu Toroslar'ında yaşamış, Kilikya adı verilen bölgede denizci olarak nam salmış, Karamanoğlu-Osmanlı mücadelesinde önemli rol oynamışlardır. Diğer Türkmen aşiretleri gibi onlar da atalarının Horosan'dan geldiğini söylemektedirler. 14. - 15. Yüzyılda tüm Karaman Bölgesi Varsakların elinde olmuştur. Bazı kaynaklar Varsakların Çukurova' da sınırlı olduğunu söylese de, İ. Erdal'ın Münecimbaşı Tarihi'nden aktardığına göre, bütün İç-il' in Varsakların elinde olduğunu söylenmiştir. Menşe olarak Varsak olduğu iddia edilen cemaatler içinde Karahacılı, Tosmur, Burhan, Kılıçlı, Sırkıntılı, ve Tekeli gibi cemaatlere rastlıyoruz. Bu cemaatler Anamur'da da yerleşen cemaatlere dendir. Dolayısıyla Varsakların, Silifke' de sınırlı

kalmayarak Anamur ve Selinti'ye kadar olan bölgeye yerleştiği görülmektedir (Erdal, 2007, s. 96).

19. Yüzyıldaki Derviş Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa önderliğindeki Fırka-i İslâhiye hareketine kadar Çukurova, konar-göçer Türkmen aşiretleri tarafından "kışlak" olarak kullanılmıştır. O yıllarda Yukarı Çukurova ve Fırka-i İslâhiye'nin görev yaptığı diğer yerlerde, Avşar, Bozdoğan, Cerid, Sırkıntı, Tecirli, Ulaşlı ve Varsak aşireti mensupları iskân edilmiştir (Görkem, 2000, s. 3).

Düziçi ilçesi, bir Oğuz-Türkmen bölgesidir. Bugün hala bazı köylerin adlarının Türkçe olması; Türklerde, bulunduğu bölgeye isimlerini verme gereğinin bir sonucudur. Örneğin "Varsak", "Bayındırlı", "Yeni Varsak" köylerinin adları boy adlarıdır. "Karkın" ve "Peçenek" mahalle adları da (bu mahalleler eskiden köydü) yine Türkmen boylarının adlarıdır. 16. Yüzyılda yaşadıkları düşünülen "Elbeyli" aşiretinin izleri, Elbeyli köylerinde yaşamakta, bölgede "Elbeylioğlu hikâyesi" hala anlatılmaya devam etmektedir (Düziçi Yıllığı, 1993, s. 34; Görkem, 2000, s. 4).

Düziçi merkezinde Varsak nüfusu, ilçe merkezi nüfusuna oranla tahminen % 10 civarındadır. Varsak Akdere, Yeni Varsak ve Gümüş köyü olmak üzere 3 köy tamamıyla Varsak'tır. Bu topluluğun adı genellikle "Vârsâk" (Vârsak, Varsak, Varsâk) şeklindedir. "Varsah, Farsak, Fersah" şekillerinde de söylenmektedir.

Şu anda Düziçi'nin birer mahallesi haline getirilen Şekeroğlu ve İkizdeğirmeni (bugünkü ismi Karacaoğlan'dır) daha önceden Akdere'ye bağlı idiler. Sayıları 50 civarında olan Çatak Varsakları da Akdere köyüne bağlıdır. Akdere'de yaklaşık 80 hanede 900 civarında nüfus bulunmaktadır. Yeni Varsak köyünde 100'ü aşkın hanede 800 civarında nüfus barınmaktadır. Köyde kendi kendine yeterli bir ekonomik alt yapı bulunmadığından, köylünün büyük bir bölümü Adana ve Hatay dolaylarına mevsimlik işçi olarak göç eder. Ancak bu göç, büyük boyutlara ulaşan bir "köyden kente göç" halini almıştır. Köyden kente göçün pek yaşanmadığı Gümüş köyünde, yaklaşık 1700 civarında nüfus barınmaktadır.

İlçenin kuzeybatısında yer alan Akdere köyü ilçeye 17 km uzaklıktadır. Köylüler şimdi buldukları yerlere bundan yaklaşık bir asır önce, Hodu ve Nacar yaylalarından inmişlerdir. Gümüş köyü, ilçenin batısındadır ve ilçeye 15 km uzaklıktadır. Bu köy sakinleri de yaklaşık 150 yıl önce Dumanlı yaylasından göç ederek buralara yerleşmişlerdir. Dumanlı ve Hodu yaylalarında hala arazileri olan köy mensupları, bu yaylalarda yaşamaya devam edenlere arazilerini kiraya vermişlerdir. Yeni Varsak köyü mensupları, Düziçi ovasına inmemiş, Tesbi denilen daha yüksek bölgeye yerleşmiştir. Bunlar yaz- kış burada yaşamaktadırlar (Gökbel, 1998, s. 78).

Ovaya inmeyen Yeni Varsak köyünün ekonomik yönü, Feke ve Saimbeyli köylerini andırır. Düziçi ovasına inen ve çoğunluğu Akdere ve Gümüş köylerinde oturan Varsaklar, geçimlerini tamamen tarımdan sağlamaktadırlar. Bu ürünlerin başında da yer fıstığı gelir. Ayrıca mısır, buğday ve arpa ekildiği de çok görülür. Bu iki ova köyünün ekonomik durumu, diğer Varsak köyleriyle kıyaslandığında daha iyidir (Gökbel, 1998, s. 78).

1.2. Osmaniye Düziçi'nde Yaylacılık ve Yayla Gelenekleri

Düziçi birçok yeri ağaçlık ve fundalıkla kaplı olan Akdeniz ikliminin hissedildiği bir ilçedir. Eskiden baraj yapılmadan önce, Düziçi ovası yeteri kadar sulanamıyordu ve bu durum, ova köylerini olumsuz etkiliyordu. Yazların fazla kurak geçmeye başlamasından dolayı ilçe bir bozkır havasına bürünmüş ve ova köylerde sıcaklık daha çok hissedilir olmuştu. Bu olumsuz koşullarla birlikte sinek ve susuzluk, ova köylerini yaşanmaz hale getirmişti.

İlçede yaylacılığı 1950-1960 yıllarına kadar süren eski yaylacılık ve 1980-1990'lı yıllardan sonra yeniden başlayan yeni yaylacılık olarak iki dönemde değerlendirilmek mümkündür. Arada ise yaklaşık yirmi yıl süren bir duraklama dönemi yaşanmıştır. Eski ve yeni yaylacılığın arasındaki farkların, iklim değişikliği, ekonomik faktörler ve bunun beraberindeki yaşam koşullarındaki değişim nedeniyle gerçekleştiği söylenebilir.

1940'lı ve 1950'li yıllarda hayvancılık varsa, yaylacılık da ver demektir. Çünkü bu dönemde ova köylülerinin birçoğu çiftçilikten ziyade hayvancılıkla uğraşıyorlardı. Bu nedenle davarcılık ön plandaydı. Hayvanı olmayanlar da sıcak, susuzluk ve sinekten kaçmak amacıyla yaylalara çıkarlardı (K1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 17).

Ellek, Peçenek, Karagedik, Böcekli, Yazlamazlı, Pirsultanlı, Bayındırlı, Elbeyli, Alibozlu, Bostanlar, Celiller, Demirciler ve Varsak köyleri (Karacaoğlan, Kaşobası, Gümüş, Abacılar, Akdere) vb. yaylacılık yapan eski oba köyleriydi. Bunlar, Düziçi'nin doğu kısmına düşen Döldül, Nacar, Hoğdu, Haçbel, Alıç, Almacığın Yazısı, Dumanlı, Mezdağı, Tozlu Yurt, Karakaya, Çeralağı, Yaylalık, Beykonan, Üçpınar, Yedioluk, Kuz Oluk, Pöhrek ve Kızılca gibi yaylalara göçerlerdi. Bu yaylalarda çam, gürgen, meşe, ardıç ve diğer yayvan yapraklı gür ormanlar vardır. Buna benzer ormanlar Türkiye'nin Bolu, Abant yöresinde ve Karadeniz'in dağlarında bulunur. Derelerinde sular çağlayarak akar. İlçenin doğusundaki Hacılar, Karkın (Karlıca, Yeşilbayır), Kurtlar, Tespi köyleri, ilçenin en çok su ve ormanı bulunan köyleridir. İlçeye ait olan yaylalar da bu köylerin sınırları içerisinde yer alır. Halen bu köylerden birçok aile aynı şekilde yaylacılık geleneğini sürdürmektedir (K1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23).

Düziçi'nin doğu kısmına düşen Hacılar, Karkın, Tespi, Kurtlar, Gökçayır, Çatak, Söğütlügöl, Zindağan gibi dağ köyleri zaten rakım olarak daha yüksekte yer aldıklarından buralarda yaylacılık fazla görülmemiştir. Yaz aylarında bu köylerdeki bazı aileler, kışı geçirdikleri kışlaklarından biraz daha yukarıda bulunan tarlalarının başına geçerek, mısır, şifan (yulaf), arpa, çavdar, buğday ve sebze ekerek, buradaki otlaklarda hayvanlarını beslemeye çalışmışlardır. Çeşitli meyve ağaçları dikip yetiştirmeye başladıktan sonra zamanla bu tarla başlarına yerleşmişlerdir (K1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23).

Düziçi'nin doğusuna düşen ve yukarıda isimleri sıralanan dağ köyleri, konum itibarıyla dağınık bir görünüme sahiptir. Bu köylerde çok miktarda kaynak suları da bulunmaktadır. Köy halkının yerleşiminde, bu da büyük rol oynamaktadır. Kaynak sularının bolluğu, sebze ekiminin yapılmasını ve insanların geçim kaynaklarını bu yöne

çevirmelerini sağlamıştır. Bu köylerin rakımının yüksekliğinden dolayı, diğer ova köyler de bu köylerin sınırlarına dâhil olan yaylalara çıkmışlardır.

2. Osmaniye/Düziçi’nde Varsak Türkmenlerinin Yayla Göçü

Düldül dağı çevresinde yaylalarda yaşayan Varsak Türkmenleri, “Fırka-i İslâhiye Kanunu”yla Hâruniye ovasına inerek buraları yurt tutmuşlardır. Fakat Varsak Türkmenleri, yaylacılık geleneğinden vazgeçmeyip yaz aylarında yaylalara göç etmeye devam etmişlerdir (Sonduk, 2002, s. 20).

Günümüzde Düziçi’nde yaylacılık geleneğini Varsak Türkmenleri sürdürmektedir. Varsak Türkmenlerinin yayla geleneklerini şu başlıklarda ele alabiliriz:

2.1. Yaylaya Çıkış Amacı

Varsak Türkmenlerinin yaylaya çıkış amacının başında hayvancılık gelir. Bunların temel geçim kaynakları hayvancılıktır. Daha önceki yıllarda göçtükleri yaylalarda tarla sahibi olan Varsaklar, bu tarlalarda hayvancılığa bağlı tarım ürünleri yetiştirmektedirler. Yaylalardaki tarlalara genellikle firik darı, meke, çavdar, arpa gibi tarım ürünleri ekilmektedir. Ürünün ekimi ve hasadı için yaylalara çıkılması gerekmektedir. Bölgeye yapılan yatırımlar sonucu yol, su, elektrik ve telefona kavuşan bu yaylalara, ekonomik durumu iyi olan Varsaklar, lüks yayla evleri inşa etmişlerdir. Bölgede günümüzde bir yandan hayvancılığa bağlı yaylacılık yapılırken, bir yandan da dinlenme ve tatil amacıyla yaylaya çıkılır olmuştur.

2.2. Göç Zamanı

Anadolu Yörükleri, kışı kışlakta geçirir. Nisan ayı ile birlikte ovaların ısınmasıyla, Yörük Aşiretlerinde bir hareketlilik görülür. Ovadaki otların kuruması, sineklerin çoğalması, sıcakların artması; yaylaların otunun bolluğuna, serinliğine alışan koyunu, keçiyi, deveyi, ineği kışlakta tutmak güçleşir (Seyirci, 1996, s. 195).

Oba reisleri ve erkekleri göç başlamadan bir müddet önce toparlanarak göç gününü kararlaştırırlar. Düziçi Varsakları’nda yaylaya hareket, Nisan ayının ilk haftası başlar.

2.3. Göç Hazırlığı

Göç öncesi civarda bulunan kutsal yerler, türbeler ziyaret edilir, kurban kesilir, birlikte kurban eti yenilir. Köy içindeki komşuların elleri öpülür, helâlleşilir. Ayrı yaylalara gidecek obalar da birbirleriyle helâlleşirler. Ziyaret edilen yatur, türbe gibi kutsal yerlerde bolluk, bereket dilenir. Göç yükü, yaylada kullanılan araç gereçlerdir. Göç öncesinde kara çadırlar onarılır veya eskiyen bölümleri yenilenir. Göç yükü olarak şunlar sıralanabilir: Kilim, keçe, minder, halı, yastık, süt-peynir ve yağ üretiminde kullanılan her türlü kap kakak, giyim eşyaları ve bulgur, şeker vb. erzak. Dokuma

tezgâhları yaylaya götürülmez. Bunların yanı sıra hayvancılık gereçleri, ekmek sacı ve hamur teknesi yaylaya çıkarılır (Artun, 2008, s. 48).

Göç öncesi hayvanlarla ilgili hazırlıklar tamamlanır. Kuzular süttten kesilir. Kuzular koyunlardan ayrılarak otlakta otlamaya alıştırılır. Sürülerdeki hayvanların damgılanmaları tamamlanır. Hayvanlar aşılır.

Kadınlar, yayla göçü öncesinde yoğun bir hazırlığa koyulurlar. Yörüklerde dokumacılık en temel işlerden biridir. Her kadın boş zamanında mutlaka ıstarının ve çulhasının başına geçer ve obasına gerekli olan şeyleri dokur. Bir kısım dokumalara “ıstarlık”, bir kısmına da “çulhalk” denir (Yalman, 1977, s. 246).

Erkekler yayla göçü için şehre inerek gerekli alışverişi yaparlar. Her aile bol bol yiyecek ve içecek hazırlar. Yörüklerin başlıca yiyecekleri çökelek, söğüş, ballı yufka, kavurma, peynir, yufka ekmeği, süzme yoğurt vb.dir. Bol miktarda yufka ekmeği hazırlanır.

Varsak Türkmenleri, 20-25 yıl öncesine kadar yaylaya çıkmadan önce Sabun Çayı'nın içinde bulunan su değirmeninde un, bulgur, dövme, mıktanlı (arpa ve buğday karışımından yapılan un) çekirtirlerdi. Bugün bu su değirmenlerinin yerini elektrikle çalışan değirmenler almıştır. Yaylaya atlarla çıkılan dönemde erkekler, eşeklerin ve atların semerlerini gözden geçirir, tamir olacakları tamir eder, kolon denilen ipleri hazırlarlardı. Göçte kullanılan taşıma hayvanlarının başında at, eşek ve katır gelirdi. Her ailenin kendi yükünü taşıyacak kadar hayvanı vardı. Yaşlıların ve çocukların dışında Yörükler göçü yürüyerek tamamlarlardı. Günümüzde at ve eşeklerin yerini, kamyonet, traktör ve özel araçlar almıştır (K1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23).

Göçer yaşam biçiminde yeri ve önemiyle çadır, göçer toplulukların en belirgin özelliklerinden biridir. Çukurova Yörükleri'nde “çul çadır”, “kıl çadır” adlarıyla bilinen kara çadır, yer tezgâhlarında keçi kılından dokunur (Kutlu, 1987, s. 338). Çukurova'da yaşayan Yörükler'den Sarıkeçililer ve Karakeçeliler, çadır geleneğini günümüzde de sürdürüyorlar. Varsak Türkmenleri de eskiden bu çadırları kullanırlardı. Yörükler, çadırları yapmak için, keçi kılınının eğrilmesiyle elde edilen ipi kullanırlar. Kirmende eğrilerek ip haline getirilen bu malzemeyle çadır dokunur. Dokumalar birleştirilerek çadır haline getirilir. Çadır dikme günü çadırı bütün komşular birleşip dikerler (çatarlar). Kurban kesilip dualar okunur. Bu kıl çadırların üç veya dört direği, sekiz bağı olur. Sivriltilmiş kazıklara bağlanır. Yere çakılır. Gerilen çula “siti” adı verilir. Çadırlara bağlanan bağlara “başbağı, ortabağı, pirtibağı” gibi adlar verilir. Bir de “alacak” adı verilen gölgelikleri vardır. Çalıdan kesilmiş ince çubukların üzerine çul çekilerek gölge oluşturulur (K20).

2.4. Göç Sırası ve Göç Yolları

Göç sırasında koyunların başına erkekler, kuzuların, oğlakların başına çocuklar ve genç kızlar geçer. Derlenme toparlanma bitince yükler tutulmaya başlar. El ıstarında

dokunmuş çuvallara yiyecekler yerleştirilir, denkler çatılır. Yük tutma işini idare edenler, obanın en yaşlı kocakarı ve nineleridir. Onların izni olmadan çuvallara bir şey yerleştirilemez. Derlenme toplanma işi, eski törelere uygun bir biçimde düzenlenir.

Gelinler yeni elbiselerini giyerler, yetişkin kızlar altınlı feslerini kaşlarının üstüne eğerler. Sıra katarbaşı kızın seçilmesine gelir. Oba başı bir kızı seçer. Bu evlenme yaşına gelmenin simgesidir. Katarı çekecek olan maya, kilimler, halılar ve örmelerle süslenir. Onu yedecek olan kız, başını güzel bir tozakla donatır, fesini hotozlatır, eline süslenmiş hayvanın yularını alarak göçün başında yürür. Gün doğmadan obanın ihtiyar ağası katarı kılavuz olmak için hayvanını koşturarak öne geçer ve o gece konaklanacak yeri bulur (Yalman, 1977, s. 181-185). Düziçi'nde de yayla göçü eskiden bu şekilde yapılırdı.

Göç süresi yaklaşık 10-20 gündür. Göçler genellikle iki aşamalı olarak yapılmaktadır. Çobanlar önden sürülerle gider. Arkadan eşyalarla beraber oba mensupları yürürler. Ana yollardan uzak, hayvanların otlayabileceği bir göç yolu seçilir. Sürülerle insanların arası fazla açılmaz. Süt ve peynir üretimi göç boyunca sürdüğü için sürünün sağılması gerekmektedir (K.20).

Varsakların ilçe merkezindeki köylerinden başlayarak yaylaya çıkıştaki güzergâh adları sırasıyla şöyledir: "Gümüş, Akdere, Varsak, Taş Obası, Kızıl Tarla, Beş Kesme, Telliler, İkizdeğirmeni (Karacaoğlan), Şekeroğlu (Sailler), Zindağan, Çam Konuşu, Fındık (Yukarı Varsak), İğde, Çamrak, Büyük Guz, Eğrelti, Uzun Ok, İspirler, Çabıtlı Alıç, Gıyma, Tespi Yücesi, Karadillik, Mağsırın Hopuru, Kilise Yeri, Alıcın Baş, Boğarsılık, Ganlıtaş, Gayacıl, Topraktaş, Tahtalı Kabir, Koca Çınar, Hüp Yudan, Siyeş Yeri, Gıysık, Ayrı Tepe, Asma, Süt Tepesi, Çanakkale, Halbur, Karacaoğlan Mezarı, Varsak Pınarı, Çağlayan, İnce Tarla, Kirazlı Pınarı, Höyük, Çatal Çam, Yel Değmez, Karacapınar, Hoğdu Beli, Kör Kuyu, Gümüşlü Kaya, Gülsüm Ali'nin Oluğu, Ağ Alıç, Oğlak Kıran, Goca Gamalak, Yıkık Değirmen, Kara Kız Pınarı, Gabının İçi, Acı Elma, Karadut Boğazı, Cirvelik, Guz Yavşan, Güney Yavşan, Boğaz Yavşan, Kürekli, Yıldırım, Kum Cukuru, Çaylık, Kaman Beli, Karlık, Başyurt, Göğyurt, Kütük Deresi, Olucak, Nacar, Garga Boğazı, Ağa Bel, Gızlar Yaylası, Gızıl Kaya, Tekneli, Öküz Götü, Börklü Pınar, Danlık, Damlalı, Çatak, Kazık Geçmez, Dardahan, Üçgeçek, Küşnelik, Ekiz Değirmeni, Alıç ve Hoğdu" (K1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23).

Eskiden Düziçi ovasındaki bazı köyler Osmaniye'nin kuzeyindeki bazı Türkmen köylerinden Aydınlı, Yörük ve Tecirli aşiretleri, ilçe sınırlarındaki yaylalara develeri, koyun ve keçi sürüleriyle göç ederlerdi. Bir kısmı yazı ilçe sınırlarında geçirir, bir kısmı ise Kahramanmaraş ilinin Göksun, Elbistan sınırlarına kadar yaylardı. Bu aşiretlerin birçoğu kışın hayvanlarını getirip otlattıkları yerlerde huğ (üzeri otlarla örtülü barınak) ve çadırlarda kalırlardı. Yaz aylarında ise baharla birlikte yerlerinden yavaş yavaş hareket ederek en son gidecekleri yere kadar giderlerdi. Tekrar havalar serinleyip soğumaya başladığı zaman yine konup göçerek kışlak denilen yerlere gelirlerdi. Göç, otlakların durumuna göre devam ederdi. Otlak bittikçe daha yukarı çıkılır, dönüş yolunda da aynı yol izlenirdi. Huğ sahibi olanlar huğda, huğu olmayanlar ise kıl çadırlarla kışlardı. Kaynak kişi Şerafettin Öner, o günleri şöyle anlatıyor:

“Çocukluğumuzda Yörük, Türkmen, ve Tecirli göçerleri, hayvanları ve develeri ile Hacılar, Karkın, ve Kurtlar köylerinden geçer giderlerdi. En az on beş, yirmi gün, yüzlerce davarı ile sürüler halinde geçerken, keçilerin meleyişleri, develerin böğürüşleri gözümün önüne geldiğinde, o günlerin bir rüya olduğunu zannediyorum. Bazen göç zamanları yağmur yağar, bazen sis çöker, sisin arasında sürülerin bir kısmı bazen açığa çıkar, bazen de kaybolurdu. Kayboluşlar halinde bile oralarda bir canlılığın olduğunu hissederdi insan. Hayvanların meleyişleri, develerin böğürüşleri, köpeklerin havlayışları ve atların uzun uzun kişneyişleri hala kulaklarımda çınlıyor. Göçerlerin köyden geçiş manzarasını, ben de önümde götüğüm davarlarımın arasında izlerdim. O günlerde bizim için endişe veren olay da bizim davar sürülerinin, onların davarlarının arasına karışıp gitmesiydi. Bu karışıklık çok yaşanırdı.

Göçerler gidecekleri yere bir günde gitmiyorlardı. Yolculuk, günler, haftalar, aylar alıyordu. İşte bunlar son varış yerlerine kadar birçok yurt yerlerinde konup geçerek gidiyorlardı. Bunlardan bir kısmı Ağayeri, Karapınar, Yazdamı, Piçliyurdu, Karabağlı, Kirazlı, Kabir, Dede Demircik, Bey Konan ve Gavur Kışlası gibi yere konup göçerlerdi. Bunlar sadece bizim köyün içinden geçip gittikleri yerlerdi. Bu gördüklerimiz göçerlerin yerleştikleri yerlerin onda belki de yüzde biri kadardır” (K1).

Bu aşiretler de zamanla yerleşik hayata geçmiş, hayvancılıktan ziyade çiftçilikle uğraşmaya başlamışlardır.

2.5. Yurt Tutma

Patika yollardan Sabun Çayı üstüne doğru yaya olarak gidilir. Gavur Köprüsü’nden geçerek Çatak’ta mola verilir. Yağmur yağmazsa açık havada yatılır. Yağmur yağarsa çadırlar kurulur. Burada bir gün kalınır. Gece, evin reisi dolma tüfekle yabani hayvanlardan korunmak için nöbet tutar. Varsaklar bu tüfeklerde, kendi yaptıkları Varsak barutunu (Bu barut mağaralardaki hayvan gübrelerinden yapılır.) kullanırlar. Gece, tüfekle saat başı ateş edilir. Sabah merkepler yüklenir, çadırlar sökülür, yola düşülür. Çam korusundan geçerek Bozyurt ile Ganniseki (Kanlı Seki) arasında mola verilir. Birkaç gün burada kalınır. Eğer hayvanları otlatacak otlaklar bol ise, burada bir ay kalınır. Daha sonra Öküz götü, Tekneli, Kızılkaya’da bir ay kalırlar. Buralarda yayla eğlenceleri yapılmaz. İnsanlar ancak işlerini yaparlar, eğlenceye vakit kalmaz. Malı (hayvanı) olanlar malların peşinden gitmekten eğlenceye vakit bulamamışlardır (K2, 3).

Bu güzergâhtan sonra Nacar Yaylası’na varırlar. Burada kışlaklar mevcuttur. Kışlaklar topraktan evler ve ahırlardır. Burada iki ay kalırlar. Geçici olarak Maraş bölgesinden gelen ve bu kışlaklarda kalan Çayırhan köylüleri, Varsakların ilk yayla hareketiyle Nacar’daki kışlaklardan çıkarak Maraş bölgesindeki yaylalara giderler. Çayırhanlılar, kışı bu kışlaklarda geçirmektedir.

Varsaklar, Nacar’dan Alıç Yaylası’na giderler. Burada da bir ay kalırlar. Alıç’ta ekinler biçilir, harmanlar çekilir. Harmanlar önceden gemle sürülmekteydi. Bugün traktör patozu ile çekilmektedir. Buradaki samanlar ve buğdaylar, hayvanlarla Nacar’daki kışlaklara getirilir. Alıç yaylasından Hoğdu Yaylası’na geçen Varsaklar, burada da bir ay kalırlar (K2).

Varsak Türkmenleri, yaylaları sahiplenmelerinden dolayı Tecirli'den (ova köylerinden gelen yaylacılar) ve Çukurova'dan gelen Yörükler'den, Varsaklara ait yaylaların sınırları içinde hayvanlarını otlatmaları karşılığı, “otlakiye ücreti” almaktadır. Gelenler, otlakiye ücretini Varsak muhtarına öderler. Böylece Varsak aşiretine ait mıntıkada hayvanlarını otlatırlar. Nacar Yaylası'na gidenler Nacar'da, Hoğdu'ya gidenler Hoğdu'da yaylamaktadırlar (K1, 2, 3). Hayvancılıkla uğraşmayanlar da bugün aynı şekilde yaylaya göç ederler. Yaylara giderken kondukları yerlerde oyalanmazlar.

2.6. Yaylada Sosyal Hayat ve Yayla Şenlikleri

Varsak Türkmenleri, Hoğdu Yaylası'nda çadırlarını kurarlar. Burada akşamları bir araya gelerek büyük ateş etrafında sinsin oynarlar, güreş tutarlar, yayla ve sevda türküleri söylerler. Bu yaylalarda davullu zurnalı düğünler yaparlar. Bugün de bu gelenek devam etmektedir. Ölen kişiler vasiyet etmişse bu yaylalara gömülür (K1, 2, 3).

Hoğdu Yaylası'nda Karacaoğlan'ın mezarı olduğu söylenmektedir. Mezar Hoğdu Yaylası'nda "Enişin Dibi" denilen bölgededir. Bu yaylada önceden Karacaoğlan anısına törenler yapılır, âşıklar getirilirdi. Varsak Türkmenleri tarafından düzenlenen bu törenler, çevre köylere pek açık değildir (K3).

Varsak Türkmenlerinin yaylalarda söyledikleri türkülerden iki tanesi şu şekildedir:

1.

Bizim yaylalar otl'olur,
Sütü, kaymağı datl'olur,
Kız gelinden gıymatl'olur,
Kızlar çıksın yaylamıza.

Bizim yaylalar meşeli,
Dibinde gazel döşeli,
Eli top top menevşeli,
Kızlar çıksın yaylamıza.

Bizim yaylalar oluklu,
Suyu akar ağ balıklı,
Suna boylu mor belikli,
Kızlar çıksın yaylamıza.

2.

Ellerin devesi dağı dolanır,
Elif'in devesi çayda sulanır,
Yaz bahar ayında gönlüm bulanır,
Göç Elif'im vakti geldi yaylanın

Zindağan'da uzun dere,
Sordum göçün önü nere?
Ağ kolların gere gere,
Aşar gider Elif gelin (K3).

2.7. Yayladan Dönüş

Yaylaya yapılan göçlere “çıkış”, yayladan kışlak yerine yapılan göçlere “dönüş” denir. Dönüşte göç süresi, yüksekten alçağa inildiği için daha kısa sürmektedir.

Varsaklar, yaylada dört ay kalırlar ve Eylül, Ekim aylarında tekrar ilçedeki evlerine dönerler.

SONUÇ

Göçerlik kültürü, köklü bir geçmişi, yaşayan özellikleri ve izleriyle ulusal kültürümüzün besleyici bir kaynağıdır (Kutlu, 1992, s. 65). Köylü ya da kentli insanlarımızın kışlık evlerinin yanı sıra yazlık ev ihtiyacı duymaları; bazı büyük kentlerimizin yakınındaki yaylaların, yapılan modern yayla evleriyle sayfiye amaçlı tatil köylerine dönüşmesi, bir yayla turizminden söz eder olmamızı, bu tutkunun, bu alışkanlığın, kısacası bu yaşama biçiminin kültürümüzdeki izleridir (Kutlu, 1992, s. 63).

Düziçi ilçesinde iki tür yaylacılığın yapıldığını söylemek mümkündür. Birincisi, hala devam eden hayvancılığa bağlı yaylacılık, ikincisi ise insanların yazın dinlenmek, tatillerini serin yerlerde geçirmek amacıyla yaptıkları yaylacılıktır. 1965'ten sonra Kalecik Sulama Barajı'nın yapılması, ilçede bulunan Sabun Çayı'nın sularının kanallarla taşınması, artezyen kuyularının açılması ve teknolojinin gelişmesiyle, Düziçi ovası sulanmaya başlanmış, kuraklık geride kalmıştır. Sulanan ova, tarımın artık yaz-kış yapılmasıyla yeşile bürünmüş, artezyen sularının ova köylere içme suyu olarak verilmesiyle birlikte bu köylerde yaylaya gitmek ihtiyaç olmaktan çıkmıştır. Yerleşik hayata alışan Varsak Türkmenlerinin eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlarını karşılamak ve ilçedeki sosyal hayatta yerlerini almaları gibi sebeplerle de yaylacılık bir süre unutulmuştur. Halk, yaylalara çıkmak yerine köylerinde kalmayı, davarcılığı (kıl keçisi) bırakıp daha çok tarımla ilgilenmeyi tercih etmiştir. Teknolojinin ürünü olan teknik araçlar tarımı kolaylaştırmış ve cazipleştirmiştir. Önceden yapılan hayvancılık, birkaç inek ve davar sürüsüyle bir miktar da koyundan oluşuyordu. Artık ova köylerindeki tepeliklerde fundalıklar kalmadığı için davarcılık da pek yapılmamaktadır. Şimdi ise hayvancılık, inek besiciliği üzerinde yoğunlaşmıştır.

Eskiden yaylacılık hayvancılığa bağlı olarak yapılırdı. Günümüzde ise bu durum ekonomik güçle ilgili olmaya başlamıştır. İlçe insanı, ovanın verimliliğinin artırılmasıyla ekonomik yönden rahatlamış, modernleşme ile birlikte yaylacılık, hayvanları otlatmak ve geçim kaygısıyla değil, dinlenme ve tatil için yapılmaya başlanmıştır. İlçede hayvancılıkla yaylacılığı bir arada götüren pek az aile kalmıştır. Yaylalara araçların gideceği yollar yapılmış, bu yolların bir kısmı asfaltlanmış, telefon ve elektrik verilmiştir. Ekonomik durumu iyi olan aileler buralara modern evler yaptırmışlardır. Eskiden develer, atlar ve eşeklerle yapılan yayla göçleri bu gün yerini traktör, kamyon ve kamyonetlere bırakmıştır.

Varsak Türkmenlerinin ve bazı ailelerin yaptıkları hayvancılığa bağlı yaylacılık, bugün konar-göçer halde yapılmaktadır. Bu yaylacılığı; Nisan ayı gelince, traktörlerle ve kamyonlarla hayvanlarını ve eşyalarını yaylalardaki yaylaklarına götürüp, kış bastırıldığında ise tekrar ova köylerindeki kışlaklarına dönerek yaptıkları yaylacılık olarak ifade etmek mümkündür.

Günümüzde Varsak Türkmenlerinin de yayla göçünde kullandıkları araçlarda ve yaylada kaldıkları barınaklarda değişiklikler görülmektedir. Bunların bir kısmı yaylalara yaptıkları evlerde kalmakta, evleri olmayanlar ise çadırlarda kalmaktadırlar.

Bugün modern anlamdaki yaylacılığa bakıldığında, ilçeye ait yaylaların betonlaşmaya başladığını söyleyebiliriz. Geçmişte her kayanın dibinde yükselen meşe ağaçlarının yerini bugün betonarme evler almıştır. Dinlenmek amacıyla yaylaya çıkan insanlar, orman arazilerini hor kullanarak çevreyi kirletmekte ve ormanları yok etmektedirler.

KAYNAKÇA

ANA BRİTANNİCA (1990), C.22, Ana Yayıncılık: İstanbul.

ARTUN, E. (1996), *Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Göreneklere*, I. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri, 25-26 Nisan 1994, Antalya, K.B. Yayınları: Ankara, ss. 25-33.

_____ (2008), *Çukurova Konar-Göçer Türkmenlerinin Halk Kültürlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri*, Halk Kültürü Araştırmaları, Kitabevi Yayınları: İstanbul, ss. 9-43.

BABUŞ, F. (2006), *Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Türkiye'de Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*, Ozan Yayıncılık: İstanbul.

BAKIR, İ. (1991), *Toroslar'da Göçebe Mimarisi*, Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri 5-7 Mart 1990 Konya, K.B. Yayınları: Ankara, ss. 17-22.

BİLGİLİ, A. S. (2000), *Tarsus Türkmenleri (Varsaklar)*, Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Ankara, ss. 9-49.

BULDUK, Ü. (2000), *Bozdoğan Yörükleri ve Yaylak-Kışlak Sahaları*, Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Ankara, ss. 71-82.

ÇELİK, Ş. (2000), *XVI. Yüzyılda İçel Yörükleri Hakkında Bazı Değerlendirmeler*, Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Ankara, ss. 83-101.

DÜZİÇİ YILLIĞI (1993), Düziçi Kaymakamlığı Yayınları: Düziçi.

DOĞAN, C.- DOĞAN, S. (2005), *Yörüklerin Sosyal ve Kültürel Hayatı (Antalya Örneği)*, Kızılelma Yayınları: İstanbul, ss. 1-14.

DOĞAN, S. (2007), “*Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler*”, Anadolu’da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler, Phoenix Yayınları: Ankara, ss.133-148.

EGAWA, H.-ŞAHİN, İ. (2007), *Bir Yörük Grubu ve Hayat Tarzı Yağcı Bedir Yörükleri*, Eren Yayınları: İstanbul.

ERDAL, İ. (2007), *Anadolu’da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler*, Phoenix Yayınları: Ankara.

ERÖZ, M. (1966), *Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri*, Sosyoloji Konferansları 6. Kitap, S. 119-154, İstanbul.

_____ (1996), *Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz*, K.B. Yayınları: Ankara.

GÖKBEL, A. (1997), *İnanç ve Adetleriyle Yahyalı’da Varsak Türkmenleri*, Yahyalı Kaymakamlığı Köyler Hizmet Götürme Birliği Yayını: Kayseri.

_____ (1998), *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, AKMB Yayını: Ankara.

GÖRKEM, İ. (2000), *Halk Hikâyeleri Araştırmaları Âşık Mustafa Köse ve Repertuarı*, Akçağ Yayınları: Ankara.

İNBAŞI, M. (2000), *Rumeli Yörükleri*, Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Ankara, ss. 145-182.

İSLAM ANSİKLOPEDİS (1986), C.13, K.T.B. Yayınları: İstanbul.

KUTLU, M. (1987), *Şavaklı Türkmenlerinde Göçer Hayvancılık*, K.T.B. Yayınları: Ankara.

_____ (1992), *Yaşayan Bir Alt Kültür Geleneği: Anadolu Göçer Kültürü*, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.1, K.B. Yayınları: Ankara, ss.58-66.

MEYDAN LAROUSSE (1973), *Yörükler Maddesi*, C.12, İstanbul.

SAKİN, O. (2006), *Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul.

SEYİRCİ, M. (1996), *Batı Akdeniz'de Yörükler*, I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri, K.B. Yayınları: Ankara, ss.191- 201.

SONDUK, C. (2002), *Varsak Türkmenleri ve Karacaoğlan*, Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi, Yozgat.

SÜMER, F. (1980), *Oğuzlar (Türkmenler)/Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, İstanbul.

ŞAHİN, İ. (1998), *Yaylacılık Geleneğinin Giresun'daki İzleri*, Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri, Giresun Belediyesi Yayınları: İstanbul, ss. 145-151.

TÜRKÇE SÖZLÜK (1998), T.D.K. Yayınları: Ankara.

YALMAN (Yalgın), A. R. (1977), *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, Haz: Sabahat Emir, K.B. Yayınları: İstanbul.

YILMAZ, A. – TELCİ, C. (2010), *Türk Kültür Terminolojisinde Göç Kavramı Üzerine*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C. 7, S. 2 (Haziran 2010), ss. 14-33.

www.duziçi.gov.tr

KAYNAK KİŞİLER

- K1.** Şerafettin Öner, 1945, yüksekokul mezunu, emekli öğretmen, Hürriyet mahallesi, Düziçi.
K2. Şükrü Kıracı, 1959, ilkokul mezunu, hayvancılık, Karacaoğlan- Varsak, Düziçi.
K3. Zeynep Demir (Sailoğlu), 1948, okur- yazar değil, ev hanımı, Karacaoğlan- Varsak, Düziçi.
K4. Ummuhanı Öner, 1949, ilkokul mezunu, ev hanımı, Hürriyet mahallesi, Düziçi.
K5. Yörük Fatma Öner, 1927, okur- yazar değil, ev hanımı, Yukarı Hacılar mahallesi, Düziçi.
K6. Hüsne Öner, 1945, okur- yazar değil, ev hanımı, Yukarı Hacılar mahallesi, Düziçi.
K7. Sadık Öner, 1939, ilkokul mezunu, çiftçi, Yukarı Hacılar mahallesi, Düziçi.
K8. Osman Taş, 1951, yüksekokul mezunu, öğretmen, Kurtbeyoğlu mahallesi, Düziçi.
K9. Mehmet Kurt, 1940, okur- yazar, çiftçi, Kurtbeyoğlu mahallesi, Düziçi.
K10. Kadir Hindi, 1947, okur- yazar, hayvancılık, Kurtbeyoğlu mahallesi, Düziçi.
K11. Ahmet Taş, 1920, okur- yazar değil, sıva ustası, Kurtbeyoğlu mahallesi, Düziçi.
K12. Hasan İslah, 1942, okur- yazar, kalıpcı, Karac'oğlan- Varsak, Düziçi.
K13. Ökkeş Abalak, 1943, okur- yazar değil, çiftçi, Karagedik köyü, Düziçi.
K14. Habip Taşlı, 1932, okur- yazar değil, hayvancılık, Kurtbeyoğlu mahallesi, Düziçi.
K15. Ali Taş, 1940, yüksek okul, öğretmen, Haruniye Merkez mahallesi, Düziçi.

- K16.** Mehmet Yaş, 1927, okur- yazar değil, çiftçi, Karacaören köyü, Düziçi.
K17. Mustafa Karaman, 1923, okur- yazar değil, çiftçi, Söğütlügöl mahallesi, Düziçi.
K18. Tahsin Metlioğlu, 1943, ilkokul mezunu, çiftçi, Pirsultanlı köyü, Düziçi.
K19. Hüsne Metlioğlu, 1951, okur- yazar değil, ev hanımı, Pirsultanlı köyü, Düziçi.
K20. Ali Demirci, 1951, lise mezunu, Gökçayır köyü, Düziçi.
K21. Zeynep Demirci, 1953, okur- yazar, ev hanımı, Gökçayır köyü, Düziçi.
K22. Ali Topuksuz, 1922, okur- yazar, çiftçi, Söğütlügöl mahallesi, Düziçi.
K23. Meryem Aktan, 1956, okur- yazar, ev hanımı, Merkez mahallesi, Düziçi.
K24. Selver Çömez, 1930, okur- yazar değil, ev hanımı, Gökçayır- Çömezler mahallesi, Düziçi.
K25. Döndü Dilberoğlu, 1927, okur-yazar değil, ev hanımı, Merkez mahallesi, Düziçi.

* Bu makale, 28-30 Mayıs 2010 tarihlerinde Balıkesir’de düzenlenen “*Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu*”nda sunulan bildirinin genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

